

Najnovšie výskumy v akademickom priestore v oblasti knižnično-informačnej vedy a praxe

Pre knižnično-informačné štúdiá sa v akademickom priestore otvára niekoľko oblastí. Oblasť vedy a výskumu je na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline sústredená do niekoľkých priestorov. Prvým je priestor historický, keďže Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva sa venuje aj historickým témam, resp. prezentácii kultúrneho dedičstva zasadenej do digitálneho či online prostredia. Druhým priestorom je kontext digitálnych humanitných vied, ktorý sa dotýka nových spôsobov, metód a postupov aplikovaných vo vedeckých, akademických a inštitucionálnych útvaroch s cieľom kolaboratívneho a medzisektorového výskumu, vzdelávania a publikovania, ktorý v plnej miere využíva moderné informačné a komunikačné technológie. Tretí priestor výskumu sa zameriava na študijný program mediamatika a kultúrne dedičstvo a konkrétne na identifikovanie best practice v odbore knižnično-informačné štúdiá. Všetky tieto priestory sú úzko späté so vzdelávaním v odbore a každý výskumný priestor poskytuje materiál, ktorý je využiteľný pre praktické predstavenie nielen výskumných metód, ale aj pre konkrétne vzdelávanie v jednotlivých predmetoch programu.

História v digitálnom priestore

Intelektuálne dedičstvo a vedecká komunikácia 1500 – 1800 so slovenskými vzťahmi ako súčasť európskej histórie a identity

Výskum je zameraný na inovatívne sprístupnenie poznatkov o vedeckej komunikácii a intelektuálnom dedičstve novoveku širokej verejnosti a odbornej komunite. Výskumným problémom je materiálová dokumentácia konkrétnych prejavov vedeckej korešpondencie a výmeny informácií a poznatkov medzi našimi vzdelancami, ktorí majú vzťah s našou vedou, kultúrou, politikou, hospodárstvom a vzdelávaním so vzdelancami iných krajín. Špecifickým výskumným problémom je digitalizácia a atraktívna prezentácia významných dokumentov dokladujúcich úroveň vedeckého poznania skúmaného obdobia pre širokú verejnosť. Všeobecný rámcový cieľ vychádza z poznania, že súčasná úroveň informačných a komunikačných technológií poskytuje prostriedky, pomocou ktorých je možné po prvýkrát v histórii rekonštruovať sieť vedeckých, odborných a osobných vzťahov medzi európskymi vzdelancami v novoveku. Súčasne je možné široko distribuovať výsledky a vklad nášho špecifického intelektuálneho písomného dedičstva v európskom kontexte a zároveň podporovať nové formy vedeckej spolupráce. Výskum má národnú a európsku dimenziu a umožňuje zapojenie našich vedcov do akcie COST IS1310 Reassembling the Republic of Letters, 1500 – 1800. (A digital framework for multi-lateral collaboration on Europe's intellectual history.)

Základnými cieľmi výskumu sú pasportizácia pertinentných informačných zdrojov a dokumentov nachádzajúcich sa v archívoch, knižniciach, sekundárnych zdrojoch, archívnych pomôckach a zbierkach na Slovensku a v zahraničí, sprístupnenie získaných dokumentov a poznatkov formou publikácií a v digitálnom systéme projektovanom v súčinnosti s európskym projektom digitalizácie a vizualizácie, laboratórna analýza fyzického stavu unikátnych rukopisných dokumentov, predikcia ich životnosti a návrh krokov na ich ochranu a reštaurovanie, experimenty zamerané na zvýšenie kvality digitalizácie a rozoznávanie znakov rukopisných dokumentov, popularizácia poznatkov prostredníctvom webového sídla a vedeckých podujatí.

Výsledky riešenia budú:

- vedecké – materiálové doklady o európskej dimenzii našich vzdelancov v novoveku;
- kultúrno-civilizačné – metodika ochrany unikátneho písomného dedičstva a rukopisných materiálov v pamäťových inštitúciách na základe exaktných poznatkov. Metodika a odporúčania o ochrane kultúrneho písomného dedičstva tohto typu na Slovensku neexistuje a ako výstup bude dostupná pre všetky pamäťové a fondové inštitúcie vo verejnom a privátnom sektore.

Originálnosť výskumu spočíva v unikátnom získaní poznatkov a dokladov o metódach a formách vedeckej komunikácie v novoveku vo vzťahu ku vzdelancom „našej“ proveniencie. Prácu vzdelancov poznáme spravidla cez ich diela vydané tlačou. V projekte sa však chceme zamerať na skrytú a málo skúmanú stránku neformálnej vedeckej komunikácie napr. formou písomnej rukopisnej korešpondencie vzdelancov. Inovativnosť výskumu je v sprístupnení získaných dokumentov a poznatkov formou publikácií a v digitálnom systéme projektovanom v súčinnosti s európskym projektom digitalizácie a vizualizácie dokumentov a dát. Unikátnou pridanou hodnotou, ktorá sa viaže na úsilie hlavného riešiteľa a tímu o scientizáciu odboru knižničná a informačná veda, je laboratórna analýza fyzického stavu unikátnych rukopisných dokumentov, predikcia ich životnosti a návrh krokov na ich ochranu a reštaurovanie. Unikátny je aj dôraz a vývoj konkrétnych metódik a riešení zameraných na digitalizáciu rukopisov prostredníctvom experimentov s cieľom zvýšenia kvality digitalizácie a rozoznávania znakov rukopisných dokumentov.

Výskum prispeje k poznaniu vedeckých a kultúrnych transferov a overí hypotézu o integrovaní vzdelaneckej komunity na území dnešného Slovenska do širších vzdelaneckých sietí. Overí aj formy ich udržiavania a rozvíjania (korešpondencia, peregrinácia, knižný obchod...) a bude registrovať a uchovávať doklady o týchto procesoch. Prispeje k poznaniu intelektuálnej komunikácie a transferov v národnej aj medzinárodnej rovine, keďže reflektovanie vzdelaneckých aktivít v skúmanom období stále podlieha stereotypným interpretáciám (nerozvinutost infraštruktúr komunikácie, absencia vedeckých centier

a pod.), ktoré sa pri hlbšom skúmaní (pozri biografie niektorých osobností daného obdobia, vydaná korešpondencia a pod.) ukazujú ako neopodstatnené. Publikovanie v medzinárodnom vedeckom priestore prispeje k etablovaní poznatkov slovenských humanitných disciplín v tomto výskumnom rámci. Výsledky riešenia sú zásadným príspevkom do dejín slovenskej a európskej vedy.

Kultúrne a teologické dedičstvo v evanjelických duchovných piesňach 17. – 20. storočia

Výskum prezentuje kvalitatívne odlišnú perspektívu na kultúrne a teologické dedičstvo evanjelických piesní. Zahrnie ho vo všetkých detailoch, napr. autorských, prekladateľských, incipitových, i vo všetkých jej presahoch, v jej retrospektíve – väzbách na predchádzajúci vývoj duchovného spevu, ako aj na jej okolie, a to od vydania do vydania či medzi vydania, a taktiež bude skúmať jej vplyv a význam pre kultúrne a národné povedomie, tradíciu duchovnej piesne, teologický význam a jeho odraz v prostredí súčasnej evanjelickej cirkvi, uchovanie kultúrneho dedičstva a jej odraz v slovenskej literatúre. Jedným z aspektov nových pohľadov na tému, bude aj pohľad na typológiu vonkajšej stránky spevníkov, na knižnú väzbu. Súčasťou nového pohľadu na uvedenú problematiku bude aj výskum v oblasti dobovej propagácie literárnych diel špecificky orientovaný na formy marketingovej komunikácie ako súčasť vydávania a distribúcie evanjelických duchovných piesní.

Výskum je otvorený pre zástupcov kontextových disciplín, respektíve interdisciplinárnych odborov domácich i zahraničných znalcov. V oblasti medzinárodnej spolupráce vzťahy a väzby ku kontextovým kancionálom slovenským, českým, nemeckým, poľským nadviažeme spoluprácu a budeme participovať na riešení odborných otázok v spolupráci s odborníkmi zahraničných inštitúcií, ktoré jednak disponujú fondom takýchto dokumentov a jednak s inštitúciami, v ktorých sa odborní a vedeckí pracovníci v akejkoľvek forme venujú výskumu v tejto oblasti. Ide najmä o priestor, kde ešte stále sú tieto slovenské evanjelické spevníky v praktickom živote. Evanjelické duchovné piesne sú považované za výnimočné nielen v dejinách slovenského duchovného života, ale i v dejinách slovenskej knižnej kultúry.

Problematike duchovnej piesne, ktorá v uhorskom protestantskom kultúrnom prostredí vznikala prinajmenšom od prelomu 16. a 17. storočia, sa sčasti venovala slovenská historiografia a opätovne sa jej začala venovať pred približne 30 rokmi. Už vtedy sa ukázala potreba systematickejšieho výskumu, ktorý by mohol poskytnúť relevantné odpovede nielen pri sledovaní jednotlivých vývinových fáz domácej cirkevnej piesne. Zaujímavé výsledky sľubovalo aj typologické štúdium súvekých podôb religiozity a spirituality. Žiaľ hymnologický i literárnohistorický výskum i naďalej ostáva skromne rozvíjaným odvetvím slovenskej vedy.

V odbornej literatúre absentuje výskum, ktorý nebude obmedzený len na úzku oblasť kultúry, ale bude študovaný v kontexte inonárodných či medzinárodných vplyvov v súčinnosti s historickým kontextom, kde bude nutné uvedomiť si viacvrstvosť tradície, súčasnú existenciu štruktúralne odlišných piesňových vrstiev. Poznanie teologického a kultúrneho dedičstva, ktorého nositeľom sú aj evanjelické cirkevné piesne, bude mať všeobecný kultúrno-spoločenský a interdisciplinárny prínos. Prístup k tejto téme prinesie nové poznatky a prieniky medzi viacerými vednými disciplínami (historické vedy, teologické vedy, knižnično-informačná veda, literárna veda a i.). Odborná a vedecká interdisciplinarita je výzvou modernej vedy a riešiteľský tím je postavený spôsobom, ktorý prihliada na interdisciplinárny výskum. Historický prínos je samozrejmosťou súčasťou výskumu v oblasti kultúrneho aj teologického dedičstva. Nie je to len prínos vo všeobecnej histórii, ale aj v kultúrnom dejepise, v regionálnej histórii a v súčasnom pochopení kresťanskej teológie s presahom na život lokálnych, ale aj globálnych kresťanských spoločenstiev, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho a sociálneho života spoločnosti. Výrazne progresívnym momentom projektu je nepochybné literárno-vedný, literárno-estetický a literárno-dejinný presah spracovaných materiálov ako jedinečná, vzácna a potrebná substancia pre komplexnú percepciu tematiky duchovných a cirkevných piesní 17. – 20. storočia, a to nielen z religioznej "hladiny," ale tiež z perspektívy presahu do súčasnosti, (aj) do sekulárnych platforiem dnešnej literárnej, predovšetkým lyrickej, tvorby na Slovensku. Na regionálnu históriu nadväzuje kultúrna identita. Slovenské evanjelické duchovné piesne sú dokladom kultúrnej identity na národnej, regionálnej, rodinnej alebo subkultúrnej úrovni. Evanjelické duchovné piesne taktiež hlboko a prínosne formovali kresťanskú identitu ako jednotlivcov, tak aj širšej spoločnosti a prispievali k zvyšovaniu kultúry, etického správania a vzdelanosti v spoločnosti. Prínosom bude aj pedagogicko-výchovný moment, pretože poskytneme študentom obraz výskumu a priestor na výskum slovacikálneho kultúrneho dedičstva doma i v zahraničí, možnosť priamo sa zapojiť do jednotlivých fáz procesu plnenia projektu, v ktorých si môžu prakticky overiť vedomosti získané na vyučovacích predmetoch v rámci študijných odborov knižnično-informačné štúdiá a teológia.

V oblasti knižnično-informačnej vedy má výskum význam pre kultúrne a národné povedomie a pre uchovanie kultúrneho dedičstva v súčasnosti – Slováci v zahraničí a používanie slovenských kancionálov, vydateľská politika a problémy s vydávaním evanjelických cirkevných spevníkov doma i v zahraničí, typológia knižnej väzby, ktorej popis nám môžu pomôcť pri hodnotení a pochopení prostredia a doby v ktorej tento dokument vychádzal, remeselné spracovanie dlhodobých väzieb v časovom horizonte vydávania spevníka, výber prvkov a systém popisu materiálov vo vzťahu k ochrane a dlhodobému uchovávaniu vydaných diel.

V teologickej oblasti má obsah duchovných piesní – teologický obsah piesní praktický dosah na život jednotlivca a spoločenstva, význam pre kresťanské povedomie – pre uchovanie dedičstva viery otcov a jeho presah na súčasný život kresťanských spoločenstiev.

V oblasti literárneho výskumu sú to výskumné témy ako spevníky a ich recepcia v tvorbe minulých i súčasných autorov, náčrt influenčných stimulov historických cirkevných a duchovných piesní transformovaných do interpretačných platforiem v tvorbe vybraných súčasných tvorcov lyriky na Slovensku.

V rámci marketingovej komunikácie sa sústredíme na vydávanie evanjelickej duchovnej tvorby, ktorá zahŕňa viacero úrovní komunikácie. Za jednu z nich možno považovať aj marketingovú komunikáciu s prostriedkami a formami vyplývajúcimi z možnosti a príležitosti "hladiny," v ktorej spevníky vychádzali. Z hľadiska zmapovania komplexných súvislostí považujeme marketingový pohľad na kultúrne dedičstvo ako produkt, ktorý bol v konkrétnej historickej dobe ponúkaný zákazníkom, za veľmi dôležitý.

Výskum katalógov historických knižníc ako fenomén kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov

Historické knižnice tvoria neoddeliteľnú a základnú súčasť kultúrneho dedičstva na Slovensku a ich výskumom sme výraznou mierou prispeli k znalostiam a poznaniu o intelektuálnej, kultúrnej, spoločenskej a výchovno-vzdelávacej úrovni Slovenska a Slovákov a ich vklade do európskeho kultúrneho dedičstva. Výskum bol zameraný na primárnu heuristiku a základný výskum v oblasti získavania informácií a pramenných dokumentov katalógov historických knižníc na Slovensku od 13. storočia do roku 1918, na základe nášho výskumu sme počiatky dejín knižníc v tomto zmysle posunuli až na začiatok 12. storočia. V rámci výskumu sme sa venovali analýze stavu výskumu a prieskumu primárnych a sekundárnych zdrojov ku problematike historických knižničných fondov a ich katalógov, pripravili sme syntetizujúce informácie o stave poznania problematiky na Slovensku a v zahraničí, databázu a metodiku tvorby záznamov o katalógoch historických knižníc, vykonávali sme heuristiku, spracovanie a digitalizáciu pramenných dokumentov – katalógov historických knižníc na Slovensku a v zahraničí.

Pri našom výskume sme objavili vzácny rukopis, predpokladáme, že ide o rukopis historika dejín knižnej kultúry, Borisa Bálena, *Katalóg historických knižníc na Slovensku*, ktorý obsahuje informácie o takmer 1000 katalógoch historických knižníc. Za mimoriadne pokladáme výsledky prezentované vo vedeckej kolektívnej monografii Historické knižnice

na Slovensku do roku 1918. Za zásadnú kapitolu v tejto monografii považujeme najmä úvodnú kapitolu, a to typológiu knižníc na Slovensku. V rámci výskumu katalógov historických knižníc na Slovensku sa nám podarilo získať údaje o 4574 knižniciach (resp. informácií o ich katalógoch), a preto sme pokladali za dôležité, aby sme v rámci systemizácie informácií o nich vytvorili ich typológiu, ktorá by umožnila ich prehľadnosť a možnosť triedenia informácií podľa ich vlastníkov. V rámci databázy sú podľa tejto typológie definované aj jej jednotlivé kolekcie. Ako príklad pre vzorovú ucelenú štúdiu o typoch knižníc môžeme uviesť štúdiu o ľudových knižniciach, ktorých počiatkové aktivity ohľadom ich vzniku na území Slovenska začali v 30. rokoch 19. storočia. Medzi významné momenty patrí výskum knižnice spolku slovenských žien Živena, ktorý bol vysoko hodnotený predsedkyňou spolku Živena, bývalou poslankyňou NR SR a súčasnou predsedkyňou mimovládnej organizácie Via cultura pani Magdou Vášáryovou, kde na základe nášho výskumu sa začalo s rekonštrukciou a úpravou priestorov tejto vzácnej knižnice. V rámci prezentácie nášho výskumu medzi študentmi sme podnietili ich záujem o témy dejín knižníc na Slovensku a títo študenti si ako záverečné práce zvolili témy z oblasti historických knižníc.

Sumár najvýznamnejších výsledkov výskumu v rámci projektu:

1. Objavenie rukopisu k dejinám knižníc pracovne nazývaného Katalógy historických knižníc
2. Databáza Katalógy historických knižníc
3. Bibliografia k dejinám knižníc na Slovensku
4. Vedecká kolektívna monografia Historické knižnice na Slovensku do roku 1918
5. Odborné a vedecké štúdie k dejinám knižníc na Slovensku (podrobne v zoznamoch prác)
6. Podnietenie výskumu a rekonštrukcia historickej knižnice (Spolok Živena).

Prezentované výsledky nepokladáme za uzavretú kapitolu, ale v rámci vedecko-výskumnej činnosti na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline budeme naďalej pracovať na ich dopĺňaní a následnej syntetizujúcej práci zo získaných výsledkov.

Výskum významným spôsobom zabezpečil zachovanie, interpretáciu a poukázanie na možnosti využívania písomného kultúrneho dedičstva zhromaždeného v pamäťových inštitúciách na Slovensku a vytvoril archív najdôležitejších informácií a dokumentových hodnôt k dejinám knižníc na Slovensku. Na základe pramenného výskumu sa podarilo zdokumentovať 4574 knižníc (resp. informácií o ich katalógoch), ktoré pôsobili na území Slovenska od začiatku 12. storočia do roku 1918, z toho 2376 s potvrdením existencie katalógu historickej knižnice s uvedením popisu dokumentu – katalógu, miesta jeho súčasného uloženia, počtu evidovaných titulov, literatúre, ktorá sa doposiaľ venovala katalógom alebo knižnici, u ostatných (2198) s uvedením základných informácií o knižnici, možnej existencii katalógu a sekundárnymi informáciami, ktoré v rámci ďalších výskumov i interaktívnej spolupráce s odborníkmi i laikmi bude sprostredkované cez otvorenú informačnú databázu verejne dostupnú v internetovom priestore (dostupné na: <http://historickekniznice.uniza.sk:8080/xmlui/>). Prípravou databázy sme otvorili a poskytli široký bádateľský a komunikačný priestor pre domácich a zahraničných odborníkov, kde je možné spoločne a koordinovane pristupovať k vytvoreniu mapy výskytu slovacikálnych a slovenských historických knižničných zbierok a fondov. Trojročný výskum v pamäťových inštitúciách umožnil získať množstvo materiálu k dejinám knižníc na Slovensku, ktorý prispeje k prehĺbeniu a rozšíreniu nášho poznania pri ďalšom spracovávaní dejín knižníc. Poznanie fondov bude mať všeobecný kultúrno-spoločenský prínos a ich interdisciplinárny charakter bude mať prínos nielen z hľadiska histórie, ale aj iných vedných odborov. Praktické využitie sa predpokladá vo všeobecnej histórii, ale aj v kultúrnom dejepise a regionálnej histórii. Historické knižnice sú úzko zviazané s miestom svojho pôvodu a priamo súvisia s kultúrnou identitou. Poskytnutý je široký diapa-zón informácií o knižniciach zo všetkých regiónov Slovenska. Využitelnosť výskumu je taktiež aj v rámci pedagogicko-výchovného momentu, pretože sme poskytli a naďalej budeme poskytovať študentom obraz výskumu a priestor na výskum slovacikálneho kultúrneho dedičstva, čiže budú mať možnosť sa priamo zapojiť do jednotlivých fáz procesu prezentovaného výskumu.

Pamät Slovenska – výskum ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva

Ochrana a sprístupňovanie kultúrneho dedičstva patria dnes medzi prioritné úlohy odborníkov a vedeckých pracovníkov Slovenska. Dlhodobou sa tejto problematike venujú aj výskumní a odborní pracovníci Katedry mediatickej a kultúrneho dedičstva. Od roku 2010 budujú v tejto oblasti centrum excelentnosti (ďalej CEPS), informačno-technologickú infraštruktúru a produkujú významné výsledky v oblasti výskumu, ochrany a prezentácie kultúrneho a vedeckého dedičstva v oblasti vývoja techník sprístupnenia digitálneho obsahu a techník vedeckej komunikácie, reštaurovania, konzervovania a ochrany predmetov kultúrneho dedičstva a základného výskumu historických knižničných dokumentov a fondov. Tento výskum bol podporený Európskou úniou – Európskym fondom regionálneho rozvoja a Agentúrou školstva, vedy, výskumu a športu SR pre štruktúrne

fondy EÚ v rámci Operačného programu Výskum a vývoj. Napriek ukončeniu projektu výskum na katedre prebieha naďalej a naďalej aj prezentujeme výskumy z tejto oblasti, a to najmä v rámci koordinácie aktivít centra, kooperácie s externým univerzitným prostredím. Pokračujeme v aktivitách zameraných na vybudovanie univerzitného digitálneho repozítu, usmerňovanie a školenie doktorandov s témami, ktoré vychádzajú zo zamerania činnosti centra excelentnosti. Pribežne sa pracuje na Univerzitnom digitálnom repozitári, podpore Univerzitnej knižnice a digitalizácii zbierok knižnice (digitalizácia skrípt), podpore prepojenia databázy centra s archívom univerzity. Laboratórne vybavenie CEPS sa naďalej bude používať na merania, experimenty a vzdelávací proces, pokračujeme v experimentálnej digitalizácii unikátnej historickej knižnice Transcius z Liptovského Mikuláša. Do učebného procesu boli implementované výsledky analýzy starnutia novinového papiera a fotografie pod vplyvom svetla, teploty, výsledky starnutia fotografie v modelových usporiadaniach, výsledky prieskumu knižničných fondov, bol uskutočnený prenos nových poznatkov do vzdelávacieho procesu – vo vzdelávacom procese v rámci predmetu Ochrana dokumentov sa najnovšie poznatky získané vo svete a u nás stávajú súčasťou vyučovacieho procesu. Navyše študenti sa v rámci praktických cvičení zoznamujú s postupmi, ktoré viedli k získaniu a interpretácii výsledkov výskumu. V rámci záverečných prác sa študenti priamo podieľajú na riešení problematiky knižnično-archívnych materiálov, t. j. významnú časť výsledkov svojej práce získavajú priamo v laboratóriách a stávajú sa súčasťou výskumných tímov. Špeciálnou témou je výskum iluminovanej a kreslenej výzdoby v zbierke inkunábúl SNK (vzniklo monografické reprezentatívne dielo Inkunábuly vo fondoch SNK). V rámci projektu biografického a genealogického výskumu osobností Slovenska sa pokračuje v tvorbe biografických hesiel do VI. zväzku Biografického lexikónu Slovenska. V spolupráci s Univerzitnou knižnicou sa v centre digitalizovali vzdelávacie materiály v rámci UNIZA. Experimentálne CEPS digitalizoval a spracoval interné materiály výskumného pracoviska CEIT (Central European Institute of Technology), v rámci spolupráce so Slovenskou filharmóniou všetky programové bulletinové dokumenty od roku 1947 do roku 1970, kompletne boli spracované výskumné správy z STU v Bratislave, ktoré pre komplikovanosť predlôh nebol schopný spracovať nikto na Slovensku. Aj vďaka ešte stále prebiehajúcemu výskumu sa zvyšuje kvalita a efektívnosť výskumu a vývoja v oblasti kultúrneho a vedeckého dedičstva, zvyšuje sa povedomie o kultúrnom dedičstve Slovenskej republiky a vyplnili sa biele miesta v relevantnom výskume a prezentovaní získaných výsledkov boli tieto výskumy sprístupnené širokej odbornej i laickej verejnosti.

Práve na základe CEPS sa vygenerovali dva významné vyššie uvedené projekty výskumu historických dokumentov a fondov.

Digitálne humanitné vedy

V odbore knižnično-informačné štúdiá na Katedre mediatickej a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline v súčasnosti otvárame nový výskumný priestor v oblasti digitálnych humanitných vied. Digitálne a príbuzné technológie menia spôsob, akým skúmame a poznávame históriu, literatúru, jazyk, umenie a materiálnu kultúru. Digitálne humanitné vedy (*Digital Humanities*) sa dotýkajú nových spôsobov, metód a postupov aplikovaných vo vedeckých, akademických a inštitucionálnych útvaroch s cieľom kolaboratívneho a medzisektorového výskumu, vzdelávania a publikovania, ktoré v plnej miere využívajú moderné informačné a komunikačné technológie. Digitálne nástroje, techniky a médiá prerastajú tradičné koncepcie chápania a vnímania poznania v oblasti umenia, humanitných a spoločenských vied. Digitálne humanitné vedy (ďalej DHV) na jednej strane nemožno striktno obmedziť na problematiku digitalizácie (ako procesu reformátovania fyzických analógových objektov do digitálnej formy) a vymedzenia ich predmetu v zmysle výskumu digitálnej kultúry ako takej. Na druhej strane je potrebné uvedomiť si, že tradičné prístupy v humanitných disciplínach, a predovšetkým vo vedeckom výskume týchto disciplín, vyžadujú zmenu a novú koncepciu, ktorá odráža aktuálny stav poznania a praxe pri riešení výskumných projektov s využitím podpory výpočtovej techniky a digitálnej technológie.

Digitálne humanitné vedy definujú celý rad možností a výziev, ktoré logicky vyplývajú zo spojenia výrazov „digitálne technológie“ a „humanitné vedy.“ Medzi možnosti patrí: stieranie hraníc medzi humanitnými a spoločenskými disciplínami a prírodnými vedami; zvyšovanie počtu prívržencov digitálnych humanitných vied a spoločenský dopad na rozvoj vzdelanosti v humanitných disciplínach; rozvoj nových foriem výskumu a vytvárania poznatkov a oživenie tých, na ktoré sa nekládol dôraz; výchova budúcich generácií expertov v humanitných vedách prostredníctvom projektového vzdelávania ako doplnku k tradičnej prezenčnej forme výučby a taktiež rozvoj praxe, ktorá presahuje rámec humanitných vied a zároveň zvyšuje ich kvalitu a zviditeľňuje výskumné aktivity.

Naznačené výzvy predstavujú základné otázky, na ktoré odborná komunita vo sfére DHV hľadá v súčasnosti odpoveď. Ide o to, či je možné transformovať skúsenosti tradične využívané v humanitných vedách do multimediálneho prostredia, kto a ako zafinancuje obrysy kultúrnej a historickej pamäte v digitálnej dobe a aké je postavenie *humanitas* (niečoho výrazne ľudského) v sieťovom prostredí?

Katedra mediatickej a kultúrneho dedičstva ponúka vzdelávanie v troch základných smeroch: mediálno-manažérsky, informačno-technický a kultúrne dedičstvo. Predmety vyučované v uvedených smeroch sú podľa nášho názoru svojím obsahom úzko spojené s tematikou digitálnych humanitných vied. Zaradením uvedeného predmetu do ponuky vzdelávania by sa vytvoril konkrétny spoločný priestor, ktorý by zmysluplne prepájal jednotlivé predmety a priniesol by komplexný pohľad na skúmanú problematiku.

Ďalším dôvodom podporujúcim správnosť orientácie na digitálne humanitné vedy vo vzdelávaní na Katedre mediatickej a kultúrneho dedičstva je skutočnosť, že v organizačnej štruktúre katedry má svoje miesto Centrum excelentnosti – Pamäť Slovenska, ktorého súčasťou je špičkové digitalizačné centrum umiestnené v priestoroch Univerzitnej knižnice Žilinskej univerzity. Centrum je vybavené najmodernejšou digitalizačnou technológiou a študenti sa v ňom oboznamujú s praktickými činnosťami spojenými s digitalizáciou písomného dedičstva, čím majú možnosť získať jedinečné skúsenosti pre prax, ale aj vedu a výskum v humanitných disciplínach. Keďže DHV vnímame ako výrazne interdisciplinárnu oblasť, predpokladáme užšiu spoluprácu s ďalšími fakultami Žilinskej univerzity, ktoré majú čím prispieť do tejto, bezosporu zaujímavej, problematiky (napr. Fakulta riadenia a informatiky). Záujem o oblasť digitálnych humanitných vied sme v poslednej dobe zaznamenali aj v prípade Slovenskej akadémie vied, na pôde ktorej sa dňa 22. mája 2017 uskutočnil úvodný seminár a diskusia o možnosti založenia Centra digitálnych humanitných vied na Slovensku. Naším zámerom je sledovanie vývoja v tejto oblasti a rovnako tak aj priama participácia, pokiaľ Slovenská akadémia vied má v úmysle etablovať širšiu spoluprácu aj s akademickými inštitúciami.

Výskumný priestor pre lepšie vzdelávanie¹

V rámci výskumu zameraného na vzdelávanie v študijnom programe mediamatika a kultúrne dedičstvo pre potreby spoločnosti sa vykonával nielen audit súčasného stavu a návrh zmien študijného programu mediamatika a kultúrne dedičstvo, ale vykonával sa aj komplexnejší pohľad na odbor knižnično-informačné štúdiá. Cieľom bolo stanoviť najlepšiu prax, ako východisko pre identifikáciu nevyhnutných zmien. Vykonali sa aktivity, ktoré smerovali k identifikácii silných a slabých stránok existujúceho študijného programu, a to jednak jeho porovnávaním s ekvivalentnými programami v zahraničí, ďalej k identifikácii najlepšej praxe v oblasti vzdelávania a bola vypracovaná metodika sledovania kvality vzdelávacieho procesu. Vo výskume sa s využitím techniky benchmarkingu identifikovala aktuálna najlepšia prax v odbore a následne sa lokalizovala na podmienky nášho študijného programu. Pri komunikácii sa využívali možnosti on-line kolaborácie a brainstormingu. Súbežne s týmto sa vykonával audit existujúceho programu z pohľadu uplatniteľnosti absolventov v oblasti riadenia firemných dokumentov, navrhli sa zmeny v programe potrebné na zvýšenie jeho kompatibility s potrebami praxe (zavedenie nových predmetov, nových foriem vyučovania, praxe, individuálneho štúdia a pod.) a navrhli sa optimálne podoby vzdelávacieho procesu. Riešitelia výskumného tímu a odborníci z praxe identifikovali modely pohybu dokumentov v reálnom firemnom prostredí.

Výsledkom informačného prieskumu bolo:

- Poskytnutie konkrétnych štandardov vzdelávania
- Poskytnutie konkrétnych údajov o najlepších univerzitách
- Poskytnutie popisov špecializácií a predmetov v odbore knižnično-informačné štúdiá
- Poskytnutie základných informácií o kampani iSchools („informačné školy“) ako inšpirácie pre inováciu nových foriem vzdelávania
- Poskytnutie faktických informácií o počtoch akreditovaných programov a iSchools v USA
- Podanie charakteristiky súčasného vzdelávania v knižnično-informačných štúdiách v Európe
- Súčasný stav vzdelávania a výskumu v odbore knižnično-informačné štúdiá
- Perspektívne oblasti výskumu v odbore knižnično-informačné štúdiá

Výskumom sa zistilo, že „top ten“ priority výskumu v knižnično-informačných štúdiách sú: faktory ovplyvňujúce strategický rozvoj; meniace sa roly knižníc v ich komunitách; vplyv knižničných programov na učenie a prenosné zručnosti; deti a knižnice v digitálnom veku; vplyv aktivít na používateľov knižníc na podporu čítania a literatúry; hodnotenie efektívnosti práce a vplyvu knižnice; vývoj vo vedeckej komunikácii; rozvoj knižnice ako kreatívneho priestoru; úloha nových digitálnych médií vo vede a výskume; knižnice, učenie a vzdelávanie: štúdiom vplyvu knižnice a informácií.

Jednou z výskumných oblastí bol aj digitálny informačný priestor. Základnou digitálneho informačného priestoru je softvérový model digitálneho informačného priestoru, ktorý umožňuje zadávať aktuálne požiadavky a potreby podnikovej sféry v oblasti DMS a ECM. Prostredie ďalej umožňuje vytvárať rôzne scenáre pre riadenie dokumentov. Tieto scenáre sú nastavené na základe analýzy potrieb vybraných podnikov z praxe a na základe najlepšej praxe pre jednotlivé odvetvia. Táto aktivita si vyžiadala súčinnosť externých expertov, ktorí sa podieľali na simulácii prostredia digitálneho informačného priestoru. Prostredie umožňuje študentom a vyučujúcim interaktívne pracovať so scenármi a modelovať nové procesy. Scenáre odzrkadľujú podnikové procesy a v rámci možností sú naplnené podnikovými dátami. Táto časť informačného priestoru umožňuje modelovanie migrácie a opätovného naplňovania dát a zmenu ich značenia (scrambling). Cieľom bolo overiť prostredie, tzv. digitálny informačný priestor, ktoré umožní simulovať tok dokumentov v podniku (napr. transfer schvaľovacích a povoľovacích procesov zo štruktúrovaných procesov ERP do neštruktúrovaných procesov ECM a DMS). Pri tvorbe digitálneho informačného priestoru boli rešpektované dve základné požiadavky, a to schopnosť digitálneho informačného priestoru simulovať reálne prostredie podniku a priateľskosť k používateľovi.

Záverom

Výskum a vzdelávanie v knižnično-informačných štúdiách musí byť životaschopné. Je to záväzok pre odborníkov na najvyšších úrovniach, výskumných pracovníkov a pedagógov. Profesionáli v odbore knižnično-informačných štúdií si musia byť vedomí diverzity informačných potrieb, na druhej strane musia zabezpečiť, aby potreby používateľov boli kvalifikovane uspokojované. Z tohto hľadiska je žiaduce, aby študenti knižnično-informačných štúdií ovládali zručnosti potrebné na projektovanie a realizáciu výskumných projektov v rozličných oblastiach a na poskytovanie podporných a čoraz širších informačných služieb. Snahy o formovanie informačného priestoru budúcnosti sa opierajú o kritický výskum vzdelávania a predmetov, ktoré súčasné univerzity alebo vysoké školy ponúkajú v rámci študijných programov knižnično-informačných štúdií. Ľudia sú konfrontovaní s rozličnými typmi komunit, ktoré majú špecifické potreby a spôsob aktuálneho fungovania pamäťových inštitúcií nebude postačovať vo vzťahu k potrebám konzumentov informácií. Pedagógovia knižnično-informačných štúdií si musia byť istí, že študenti, ktorých pripravujú pre prax, budú flexibilní a dokážu sa adaptovať na podmienky, ktoré budú kľúčové v nových prostrediach.

Mgr. Eva Augustínová, PhD.

Mgr. Jarmila Majerová, PhD.

eva.augustinova@mediamatika.sk

jarmila.majerova@fhv.uniza.sk

(Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline)

¹ Časť Výskumný priestor pre lepšie vzdelávanie je výberová interpretácia z výsledkov výskumu uverejnených v prehľadovej štúdií prof. Dušana Katuščáka *Odbor knižničné a informačné štúdiá a knižnično-informačná veda*, ktorá vznikla v rámci vzdelávacieho projektu Adaptácia študijného programu mediamatika a kultúrne dedičstvo pre potreby spoločnosti.